

Anna Katarzyna Andrzejewska*, Monika Łuczak*

Udział społeczności dziecięcej w tworzeniu przestrzeni publicznych

Participation of children's community in creating public spaces

Wprowadzenie

Dobrze zaprojektowane przestrzenie publiczne stanowią kapitał każdego miasta, zarówno mniejszego, jak i większego. Ponadto znacznie podnoszą standard życia jego mieszkańców, gdyż są dla nich miejscem życia codziennego, a także odpoczynku, rekreacji, czasem nawet i pracy oraz tak istotnych kontaktów społecznych. Dobrze zaprojektowana i zlokalizowana przestrzeń publiczna, zwłaszcza na osiedlach mieszkaniowych, staje się obecnie coraz bardziej docenianym elementem układów urbanistycznych, zarówno istniejących, jak i tych planowanych. Powinna być pewnego rodzaju korelacją poszczególnych jej elementów, które wzajemnie się uzupełniają, tworząc spójną i funkcjonalną całość (il. 1).

Zieleń spełnia funkcje biologiczne (tworzy mikroklimat), mechaniczne (osłania od wiatru), a także psychologiczne (uspokaja, wycisza). Dlatego coraz częściej odgrywa istotną rolę w przestrzeni publicznej, która staje się obecnie wręcz przysłowiową wizytówką każdego osiedla. Często świadczy również o jego prestiżu. Tereny zielone nadają zatem miejscu charakter i sprawiają, że łatwiej się z nim identyfikować. Wprowadzają ład przestrzenny i równowagę pozostałe elementy urbanistyki.

„Dbajcie o ludzi i cenne życie między budynkami” [1] – tak brzmi słynne przesłanie prof. Jana Gehla, wykładowcy kilkunastu prestiżowych uczelni i laureata licznych nagród za wkład w planowanie miast. Za każdym

Introduction

Well designed public spaces constitute the capital of each city, both of a smaller and a bigger one. Moreover, they significantly increase the life standard of their residents because they are a place of everyday life as well as a place of relaxation, recreation and sometimes even work and significant social contacts. A public space that is well designed and located, especially in residential estates, nowadays becomes a more and more appreciated component of urban systems, both the existing ones and those that are planned. It ought to be a certain correlation of its particular elements which complement each other thus creating a coherent and functional whole (Fig. 1).

Green fulfils biological (creates a microclimate), mechanical (shields from the wind) and psychological (calms down, silences) functions. This is the reason why it more and more frequently plays a significant role in the public space which at present becomes literally a proverbial “face” of each housing estate. It often bears witness to the prestige of a given estate. Hence, green areas provide a place with a specific character and make it easier to identify with it. They introduce spatial order and balance other elements of urban planning.

“Take care of people and a precious life between buildings” [1] – this is a famous message by Professor Jan Gehl, a lecturer at several prestigious universities and a laureate of numerous awards for his contribution to urban planning. Each time he draws attention to the activities which should be avoided in the process of designing cities. In the book entitled *Life Between Buildings: Using Public Spaces* he notes that it is very important for the public space to be attractive for its users. He

* Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Architecture, Wrocław University of Technology.

razem zwraca on uwagę, jakich działań należy unikać w procesie projektowania miast. W książce *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych* (oryg. *Life Between Buildings: Using Public Space*) zauważa, jak bardzo istotne jest, aby przestrzeń publiczna była atrakcyjna dla jej użytkowników. Odpowiada na wiele pytań dotyczących projektowania miast. Píše, co zrobić, by były przede wszystkim przyjazne dla ludzi, a także w jaki sposób zachęcić mieszkańców do wychodzenia z domów i zacieśniania więzi sąsiedzkich. Współcześnie są to tematy niezwykle ważne.

„Urban sprawl”, suburbanizacja i świadomość społeczna

Obecnie panuje tendencja do nieograniczonego wręcz rozrostu miast i postępowania procesu tzw. rozpełzania miast (*urban sprawl*), który określa się potocznie jako *sprawling*. Trend ten narodził się w Stanach Zjednoczonych i to właśnie tam mamy do czynienia z jego klasyczną odmianą, ze względu na skalę jego występowania. W Polsce zjawisko to określamy terminem „suburbanizacja”, a jego mechanizmy są dość podobne. Występuje masowo praktycznie we wszystkich polskich miastach.

Należy ograniczyć ten spontaniczny, aczkolwiek celowy, rozrost terytorialny obszarów mieszkaniowych na obrzeżach dzisiejszych miast [2]. Uzupełnianie i koncentrowanie potrzeb przestrzennych wewnątrz istniejącej tkanki urbanistycznej polepszy stan środowiska mieszkaniowego, a także przestrzenny obraz całego miasta. O suburbanizacji napisano: [...] *suburbanizacja, która wymknęła się spod kontroli, działa na zasadzie żywiołu, wprowadzając chaos, niszcząc wartości* [...] [3, s. 123]. Efektem tego typu zmian jest potrzeba podnoszenia poprzeczki przez użytkowników, którzy żądają coraz wyższej jakości przestrzeni publicznej. Chcą, by proponowane im rozwiązania zyskały na swojej atrakcyjności i funkcjonalności.

Taki stan rzeczy wiąże się z tym, iż wzrasta wśród społeczeństwa poziom podstawowej wiedzy o architekturze, przestrzeni urbanistycznej, a także społecznej. Ponadto człowiek na każdym poziomie rozwoju stara się realizować potrzebę akceptacji i przynależności do grupy społecznej. Każdy, bez względu na wiek, życzy sobie, by go wysłuchano, by jego zdanie się liczyło i by uwzględniano również jego potrzeby dotyczące tożsamości i formy przestrzennej miejsca, w którym przebywa. Grażyna Schneider-Skalska w artykule pt.: *Funkcje i formy przestrzeni społecznej* pisze, że: [...] *przestrzeń społeczna, będąca w strukturze urbanistycznej wnętrzem społecznym była i nadal jest niezbędnym składnikiem środowiska mieszkaniowego, sprzyjającym identyfikacji terytorialnej i społecznej oraz umożliwiającą realizację programu istotnego z punktu widzenia potrzeb grupy* [4, s. 9].

Dlatego tak istotna jest partycypacja społeczna. Udział każdej grupy społecznej, również zróżnicowanej wiekowo, powoduje możliwość późniejszej realizacji odpowiednich programów użytkowych i funkcjonalnych w przestrzeni. Ogólnodostępność i możliwość identyfikacji miejsca jednocy społeczności ludzi dorosłych, a także służy najmłodszym użytkownikom.

Il. 1. Przykładowy model osiedla mieszkaniowego w powiązaniu z zielenią – makieta (autor: A. Andrzejewska)

Fig. 1. An example of a model housing estate in conjunction with greenery – a mock-up (author: A. Andrzejewska)

gives answers to many questions as regards designing cities. He indicates what to do to make them primarily people-friendly as well as how to encourage residents to leave their homes and strengthen neighborhood relations. Today, these issues are of really great importance.

“Urban sprawl”, suburbanisation and social awareness

Nowadays, there is a tendency towards almost an unlimited growth of cities and a progressing process of the so called urban sprawl which is commonly referred to as *sprawling*. This trend was born in the United States of America and this is where we deal with its classical variant due to the scale of its occurrence. In Poland this phenomenon is called “suburbanisation” and its mechanisms are quite similar. It occurs on a massive scale in virtually all Polish cities.

This spontaneous, however purposeful, territorial expansion of residential areas on the outskirts of today’s cities should be reduced [2]. Completion and concentration of spatial needs within the existing urban tissue shall improve the housing environment condition and a spatial image of the whole city. Suburbanisation was described as follows: [...] *suburbanisation, which got out of control, works on the principle of an elemental action introducing chaos and destroying values* [...] [3, p. 123]. The effect of such changes is the need to raise the bar by users who demand an increasingly higher quality of the public space. They want the proposed solutions to grow in their attractiveness and functionality.

This state of affairs is connected with the fact that the level of the basic knowledge about architecture, urban and social spaces is growing in the society. Moreover, man at every level of development seeks to achieve the need of acceptance and belonging to a social group. Everyone, regardless of their age, wants to be listened to and wants their opinions to matter; apart from this, all people would like their needs as to the identity and the spatial form of the place they live in to be taken into consideration. Grażyna Schneider-Skalska in her article entitled *Funkcje*

Partycypacja społeczna a planowanie przestrzenne w Polsce

W miastach o przyjaznej przestrzeni publicznej częściej spotykane są wszelkie przejawy kontaktów społecznych i skłonności do partycypacji społecznej. Dzieje się tak, gdyż to zazwyczaj tam mieszkańcy chcą współdecydować o wyglądzie swojego otoczenia, ponieważ się z nim identyfikują i w pełni aktywnie z niego korzystają. Takim najlepszym miernikiem jakości przestrzeni jest ilość czasu spędzana w niej przez użytkowników i rodzaje ich aktywności. Niestety potrzeby dzieci są uwzględniane przez dorosłych wciąż w niewielkim stopniu. Sporo miejsca temu tematowi poświęca w swojej książce *Suburbanizacja po polsku* Katarzyna Kajdanek. Pisze ona o otwarciu o pewnej obojętności samych dorosłych wobec siebie nawzajem. W relacjach międzyludzkich widoczne są braki ewidentnych mechanizmów mogących zachęcać do tworzenia nowych wspólnot, które prężniej działałyby na obopólny cel społeczny i przestrzenny [5].

W planowaniu przestrzennym można wyróżnić trzy poziomy partycypacji społecznej, w której wyniku uwzględnia się udział społeczności w tworzeniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego czy też studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. To właśnie na poziomie gminy jest możliwy największy udział obywateli w podejmowaniu decyzji dotyczących planowania przestrzennego. Administracja lokalna, z mocy prawa, zobowiązana jest do konsultowania ze społecznością takich dokumentów jak miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp) czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (suikzp).

I tak, pierwszy etap, w którym jest możliwe zabranie głosu przez użytkownika projektowanej przestrzeni, to ogłoszenie publiczne o przystąpieniu do opracowania (zmiany) miejscowego planu lub studium. W myśl tego zawiadomienia gmina niejako zaprasza lokalną społeczność do udziału w kształtowaniu przestrzeni, ogłaszając fakt rozpoczęcia prac i możliwość składania wniosków. Z doświadczenia wynika, że nigdy w tym procesie nie uczestniczą dzieci. Dokumenty te stają się bardziej narzędziem politycznym niż realną formą porządkowania przestrzeni. W tym kontekście trudno się dziwić „nieobecności” dzieci w kreowaniu również przeciw i ich otoczenia. Wnioskodawcy prześcigają się w prośbach o stworzenie nowych terenów budowlanych, ale jak igły w stogu siana można szukać wniosku o dobrze zaprojektowaną przestrzeń publiczną, o centrum, w którym będzie mogło toczyć się życie społeczne ich samych i ich dzieci. Wybierając miejsce zamieszkania, nie pyta się dzieci o to, czy dobrze im będzie na osiedlu bez placu zabaw, boiska czy parku. Czy chcą dojeżdżać daleko do szkoły? A może lokalna szkoła w przypadku podmiejskich miejscowości nie jest wcale gorsza od tej w mieście. Może dziecięce życie nie musi toczyć się pomiędzy długimi dojazdami i powrotami ze szkoły. Może można by było bawić się „na miejscu”, we własnym otoczeniu, z mieszkającymi obok rówieśnikami? Może to tylko „dorosła ambicja” projektuje jak najlepszy – ich zdaniem – „start” dzieciom, które

i formy przestrzeni społecznej (Functions and Forms of the Social Space) writes that [...] *the social space, being a social interior in the urban structure, has always been an indispensable component of the residential environment which is conducive to the territorial and social identification as well as it enables the implementation of the program which is significant from the point of view of the needs of a given group* [4, p. 9].

Therefore, community participation is so important. Participation of each social group, also those varied in age, brings about the possibility of further realisation of appropriate usable and functional programs in the space. General accessibility and the ability to identify with a place unites communities of adult people and serves the youngest users as well.

Community participation and spatial planning in Poland

In the cities with a friendly public space all manifestations of social interaction and a propensity for community participation are more often encountered. It is usually there that residents want to decide about the appearance of the surrounding area because they identify with it as well as they fully and actively take advantage of it. The best measure of the space quality is the amount of time the users spend in it and their types of activities. Unfortunately, children's needs are still taken into account by adults only to a small extent. Katarzyna Kajdanek extensively discusses this subject in her book entitled *Suburbanizacja po polsku (Suburbanisation in Polish)*. She openly writes about certain indifference of adults to each other. In interpersonal relationships we can see obvious shortcomings of mechanisms that could encourage people to form new communities and which would work more dynamically towards their common social and spatial goal [5].

In spatial planning there are three levels of social (community) participation according to which participation of a community in preparing local plans of spatial planning is taken into consideration as well as a study of conditions and directions of spatial development. It is at the municipality level that the greatest participation of citizens in making decisions as regards spatial planning is possible. Local administration is by law obliged to consult with a community documents such as a local spatial development plan (or local zoning plan) (lsdp) or the study of conditions and directions of spatial development (scadsd).

Thus, the first stage where it is possible for the user of a designed space to express an opinion is a public announcement about joining the local plan development (change) or the study. According to this notice the municipality somehow invites a local community to take part in developing the space by announcing the launching of the work and a possibility to submit application forms. Experience shows that children never take part in this process. These documents are more of a political instrument than a real form of organizing the space. In this context, children's "absence" from creating an environment that also belongs to them is hardly surprising. Applicants compete to surpass one another in making requests for planning new

chciałyby po prostu być dziećmi, a co się z tym wiąże, mieć przestrzeń skierowaną stricte do dzieci.

W drugim etapie partycypacji następuje wyłożenie do publicznego wglądu projektu mpzp czy suikzpz, co oznacza, że każdy ma wgląd do takowego opracowania. Zostały w nim już uwzględnione, bądź nieuwzględnione, wcześniej złożone wnioski. W trakcie wyłożenia organizowana jest dyskusja publiczna, na której każdy może skonfrontować swoje indywidualne spojrzenie z propozycją projektanta reprezentującego ogólne założenia gminy w tej materii.

Ostatnim – trzecim – etapem partycypacji społecznej jest możliwość składania uwag do projektu. Wszystkie trzy etapy odbywają się bez udziału dzieci, mimo że działania projektowe są również do nich skierowane. Dzieci nie biorą udziału w wyłożeniu miejscowego planu do publicznego wglądu, nie składają uwag i nie biorą udziału w dyskusji publicznej, mówiąc: pamiętajcie o nas, bo to osiedle zaprojektowane jest nie tylko dla dorosłych.

Partycypacja – przykłady ze świata i z Polski

Coraz więcej przykładów ze świata, a także z Polski pokazuje, że do działań związanych z kształtowaniem przestrzeni publicznych z powodzeniem można zaangażować również dzieci.

Na przełomie 2007 i 2008 r. Małopolski Instytut Kultury przeprowadził projekt dla najmłodszych pt.: „Oswoić przestrzeń”, a na przełomie 2010 i 2011 r. zorganizowano warsztaty pt.: „Kolorowa przestrzeń”. W tym samym roku w Krynicy-Zdroju odbył się konkurs dla dzieci i młodzieży pt. „Miasto moich marzeń” pod patronatem Małopolskiej Izby Architektów. Zorganizowany został przez Burmistrza Miasta oraz Biuro Urbanistyczne-Maria Modzelewska. Pomysł warsztatów narodził się przy okazji prac nad miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego „Uzdrowisko Krynica-Zdrój”. Przeprowadzono wtedy dyskusję dotyczącą proponowanych rozwiązań przestrzennych, w której wzięło udział prawie 400 dzieci i młodzieży, a następnie powstało 128 różnorodnych prac.

Spośród doświadczeń zagranicznych należy wymienić zwłaszcza te zrealizowane w Londynie – Child Heath Project i Evergreen London Adventure Playground of the Year. Ten drugi projekt został wybrany „placem zabaw roku 2005” i powstał w wyniku przebudowy jednej z londyńskich ulic, która to przebudowa wymagała likwidacji istniejącego placu zabaw. Architekci regularnie konsultowali swoje pomysły z dziećmi. W większości podobnych przykładów jednym z głównych źródeł informacji dla projektantów była nieformalna obserwacja sposobu użytkowania przestrzeni przez dzieci. Działania były zatem podzielone między dzieci jako animatorów-inspiratorów i dorosłych jako obserwatorów.

Ciekawy przedmiot partycypacji w 2005 r. podjęła Rada Miasta Newcastle w Wielkiej Brytanii [6]. Tam, w odróżnieniu od przeprowadzonych innych licznych inicjatyw, skupiono się nie na przestrzennych pomysłach dzieci, ale na ich świadomości na temat wydatkowania budżetu miasta. Młodzi obywatele mieli bowiem za zadanie przedyskutowanie projektów proponowanych

construction sites but, like looking for a needle in a haystack, you can search for an application for a well-designed public space or a central area where the social life of the applicants themselves and their children will go on. When choosing where to live, children are not asked whether they will be happy to live in a housing estate without any playground, playing field or park. Do they want to make long trips to school? Or maybe local schools in suburban villages are by no means worse than those in cities. Maybe children's life does not need to take place between long commuting to and from school. Perhaps, it could be possible to play “on the spot” and in their own surroundings along with their peers living next to them. Maybe it is only an “adult ambition” that designs the best possible – in their opinions – “start” for children who would like to be just children and, what is connected with it, to have the space which is strictly addressed to children.

In the second stage of participation the lsdp or scadsd project shall be presented to the public for inspection, which means that everyone has access to this project development. The previously submitted proposals were taken or not taken into consideration. During this presentation a public debate is organised in which everyone can confront their own individual opinion on the project with the offer of the designer who represents general project assumptions of the municipality.

The last – third – stage of community participation is the possibility to submit comments on the project. All three stages take place without participation of children despite the fact that the project activities are also addressed to them. Children do not participate in the presentation of the local plan to the public, they do not make comments on the plan and they do not take part in a public debate by saying something like: remember about us because this housing estate is designed not only for adults.

Participation – examples from the world and Poland

There are more and more examples from the world and Poland proving that activities connected with the formation of public spaces may successfully involve children as well.

At the beginning of 2008 the Cultural Institute of Małopolska carried out a project for youngest children entitled “Domesticating space” and at the beginning of 2010 workshop activities “Colourful space” were organized. In the same year in Krynica-Zdrój a competition for children and youth “A city of my dreams” under the auspices of the Małopolska Chamber of Architects took place. It was organised by the City Mayor and the Urban Planning Studio Biuro Urbanistyczne-Maria Modzelewska. The idea of the workshop originated during works on the local zoning plan “Krynica-Zdrój – Spa Town”. It was then that a discussion was held on the proposed spatial solutions in which almost 400 children and young people participated and afterwards 128 various projects were prepared.

Some interesting foreign experiences include especially projects implemented in London – Child Heath Project and Evergreen London Adventure Playground of the Year. The latter was awarded as “playground of the year 2005”

przez miejskie instytucje i organizacje pozarządowe oraz przegłosowanie ich. Do rozgospodarowania było 2,25 miliona funtów ze środków Funduszu na Rzecz Dzieci miasta Newcastle (Children's Found). Efektem końcowym trwających w sumie 6 tygodni warsztatów było podjęcie ostatecznych decyzji przez władze miejskich, w czym aż 20% głosów dzieci stanowiło o ogólnej punktacji dla owych projektów. Okazało się również, że wybrane przez władze Newcastle propozycje w sporej mierze pokrywały się z wcześniejszymi sugestiami najmłodszych obywateli.

Jan Kamiński na łamach internetowego magazynu „Kultura Enter” pisze na temat działań artystycznych jako sposobu rozmowy o przestrzeni: [...] *Jeśli działania czy obiekty powstają we współpracy z użytkownikami przestrzeni, jeśli będą zachęcały do zatrzymania się, dotknięcia, zabawy, obserwacji, do spotkania – mogą stać się początkiem pozytywnych zmian w myśleniu, a także w zagospodarowaniu przestrzennym* [7, s. 33]. Autor zauważa, że trudno precyzyjnie opisać przestrzeń, która jest zmienna i niezwykle zróżnicowana. Podkreśla to, gdyż uczestnikami tych działań w planowaniu przestrzennym powinny być również dzieci. To one mogą się wypowiadać poprzez rysunek, fotografię, opowiadania, a także muzykę i taniec. Projektowane przestrzenie publiczne powinny być dostosowane również do potrzeb użytkowników w tak zwanej „skali małego człowieka”. Ta zasada odnosi się do wszystkich etapów projektowania przestrzeni miejskiej – zarówno urbanistyki, architektury, jak i detalu miejskiego.

Międzynarodowa konwencja i prawo do partycypacji publicznej dzieci

Należy również wspomnieć o istnieniu Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka (ang. *Convention on the Rights of the Child*)¹, która notabene gwarantuje dzieciom prawnie usankcjonowaną możliwość wyrażania własnych opinii i bycia wysłuchanym². Jest to dokument obowiązujący niemal we wszystkich państwach świata

¹ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. weszła w życie 2 września 1990 r., powołuje się na: Genewską Deklarację Praw Dziecka z 1924 r. oraz Deklarację Praw Dziecka przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne 20 listopada 1959 r. i uznaną w Ogólnej Deklaracji Praw Człowieka w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (w szczególności w art. 23 i 24), w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (w szczególności w art. 10), jak również w statutach i stosownych dokumentach wyspecjalizowanych agencji i międzynarodowych organizacji zajmujących się zapewnieniem dobrobytu dla dzieci.

² Art. 13 pkt 1. Dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi: prawo to ma zawierać swobodę poszukiwania, otrzymania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem każdego innego środka przekazu według wyboru dziecka; pkt 2. Wykonanie tego prawa może podlegać pewnym ograniczeniom, lecz tylko takim, które są przewidziane przez prawo i które są konieczne: a) dla poszanowania praw lub reputacji innych osób, albo b) dla ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego (*ordre public*), bądź zdrowia publicznego albo moralności (http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf).

and it was created as a result of the reconstruction of one of the London streets which had to involve the liquidation of the existing playground. The architects consulted their ideas with children on a regular basis. In most of the similar examples, one of the main sources of information for designers was an informal observation of the way the space was used by children. So the activities were divided into children acting as animators and inspirers and adults acting as observers.

In 2005 an interesting subject of participation was taken up by the City Council of Newcastle in Great Britain [6]. In this particular case, unlike any other numerous initiatives that were conducted, the focus was not on spatial ideas of children but on their awareness as to the city budget spending. Thus the young citizens' task was to discuss the projects proposed by the city authorities and non-governmental organisations and vote on them. The amount of money at stake was 2.25 million pounds from the Newcastle Children's Fund. A final effect of almost six-week-long workshops was some binding decisions taken by the town authorities with as much as 20% of the children's votes in the general number of votes for these projects. It also turned out that the proposals chosen by the Newcastle city authorities to a large extent coincided with the earlier suggestions made by the youngest citizens.

Jan Kamiński in the Internet magazine „Kultura Enter” discusses artistic activities as a way of talking about the space: [...] *as long as activities or objects are created in cooperation with users of a given space, as long as they encourage to stop, to touch, play, observe or to meet – they may become the beginning of positive changes in thinking as well as in spatial land development* [7, p. 33]. The author notices that it is difficult to describe precisely a space that is changeable and extremely differentiated. He stresses this because children should also participate in these activities in spatial planning. Children can express themselves by a picture, a photo, stories as well as dance and music. Designed public spaces ought to be also adjusted to the needs of users in the so called “small human scale”. This principle refers to all stages of city space designing, e.g. town planning, architecture as well as urban detail.

International convention and the principle of public participation of children

We should also mention the Convention on the Rights of the Child¹ which incidentally guarantees children a legally sanctioned opportunity to express their views and be

¹ Convention on the Rights of the Child was adopted by the UN General Assembly on 20 November 1989, it came into effect on 2 September 1990; it is related and refers to: Geneva Declaration of the Rights of the Child from 1924 and Declaration of the Rights of the Child adopted by the General Assembly on 20 November 1959 and recognized in General Human Rights Declaration in International Covenant on Civil and Political Rights (particularly in articles 23 and 24), in International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (particularly in article 10) as well as in other statutes and documents of specialized agencies and international organizations dealing with provision of well-being for children.

– liczba ratyfikacji w 2010 r. wynosiła 193 (z wyjątkiem m.in. Somalii czy Stanów Zjednoczonych). Do 2014 r. dołączyło jeszcze 14 krajów³.

Uchwalenie Konwencji jest jednym z ważniejszych osiągnięć Polski w dziedzinie ochrony praw dziecka. To Polska w roku 1978 zaproponowała Komisji Praw Człowieka ONZ jej stworzenie i przedstawiła jej projekt. Był on później dwukrotnie modyfikowany. Na podstawie Konwencji powołano do życia organ nadzorujący jej realizację przez państwa, które ją ratyfikowały, tzw. Komitet Praw Dziecka. W Polsce Konwencja obowiązuje od 7 lipca 1991 r. Rząd RP pierwszy raport z jej wykonania złożył w 1993 r.

Z kolei w 1995 r. Rada Europy opublikowała dokument pod nazwą „Europejska strategia na rzecz dzieci”⁴. Określa on przykładowy, modelowy zakres ochrony prawnej dziecka, który powinien obowiązywać państwa członkowskie. W dokumencie tym pojawia się jakby nowe spojrzenie na dziecko. Uznaje się, iż dziecko jest jednostką ludzką, która posiada własne prawa i własną odpowiedzialność. Dziecko to chce i jest w stanie aktywnie uczestniczyć w życiu rodziny i życiu społecznym. Poprzez takie spojrzenie na dziecko poszerzane są dotychczasowe uprawnienia przyznawane najmłodszym.

Umożliwienie dzieciom partycypowania w życiu społecznym daje im szansę realizacji w praktyce swoich praw. Rozwijają się w nich poczucie własnej wartości poprzez wyrażanie własnego zdania, z którym liczy się ogół. Wysłuchanie się w potrzeby przestrzenne dzieci wpływa na otaczającą rzeczywistość, zwłaszcza w odniesieniu do tych spraw bezpośrednio z nimi związanych. W ramach partycypacji publicznej dzieci mogą nabywać i doskonalić swoje umiejętności i kompetencje społeczne czy obywatelskie [8]. Tego typu projekty, uwzględniające udział społeczności dziecięcej w tworzeniu przestrzeni publicznych, pozwalają również na skuteczniejsze docieranie do dziecięcej perspektywy i skali. Dzięki temu dorośli wypo-

listened to². It is a document obligatory in almost all countries of the world – a number of ratifications was 193 in 2010 (excluding Somalia and the United States). Fourteen more countries joined the Convention till 2014³.

Enacting the Convention is one of the most important achievements of Poland in the area of child rights protection. In 1978 it was Poland that proposed its enactment and presented its project to the UN Human Rights Commission. The project was modified later on twice. On the basis of this Convention an authority was established to supervise its implementation by the states that ratified it, i.e. the Child Rights Commission. In Poland this Convention has been in force since July 7, 1991. The government of the Republic of Poland submitted the first report on its implementation in 1993. In 1995 the Council of Europe published a document under the name “European Strategy for Children”⁴. It determines an exemplary model scope of child legal protection that ought to be applied by the member states. This document contains a sort of a new approach to the child. It recognises the child as a human individual with their own rights and own responsibility. The child as such wants to and is able to actively participate in family life and social life. This attitude to the child extends the existing competencies allocated to the youngest.

Enabling children to participate in social life gives them an opportunity to realize their rights in practice. In this way, a sense of their own value is developed through expressing their own opinions which matter for the general public. Taking into account spatial needs of children has an impact on the surrounding reality, particularly in

² Art. 13 item 1. The child shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of the child’s choice. 2. The exercise of this right may be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary: (a) For respect of the rights or reputations of others; or (b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals (<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>).

³ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&lang=en

⁴ This document determines a model scope of legal child protection that ought to be applied by the member states. European Strategy for Children contains the following principles:

1. Children as citizens of today’s societies have rights that are essential for protection and securing the best possible conditions of their full development.
2. These rights are indisputable and universal, they belong to all children in the world without any discrimination, regardless of their sex, race, disability, religion, legal status, culture.
3. Children are full citizens with rights and responsibilities (personal rights, rights in the family and society).
4. Opinions of children must be listened to and considered while making decisions that relate to children.
5. The best interest of children must constitute a leading principle in all activities that apply to children.
6. Due to ethical and practical reasons, such actions must be taken so as to ensure respecting children’s rights all over the world.

The aforementioned principles formed the basis for the preparation of the main document issued by the Council of Europe and relating to children. The document’s title is “European Convention on Execution of Children’s Rights” and it was presented in 1996. Poland ratified this convention in 1997.

³ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&lang=en

⁴ Dokument ten określił modelowy zakres ochrony prawnej dziecka, jaki powinien obowiązywać państwa członkowskie. Europejską strategię na rzecz dzieci wyznaczają następujące zasady:

1. Dzieci jako obywatele dzisiejszych społeczeństw mają prawa, które są zasadnicze dla ochrony i zabezpieczenia najlepszych warunków ich pełnego rozwoju.
2. Prawa te są niepodważalne i powszechne, przynależą wszystkim dzieciom na świecie bez żadnej dyskryminacji, bez względu na płeć, rasę, niepełnosprawność, religię, status prawny, kulturę.
3. Dzieci są pełnoprawnymi obywatelami posiadającymi prawa i odpowiedzialność (prawa osobiste, prawa w rodzinie i społeczeństwie).
4. Poglądy dzieci muszą być wysłuchane i rozważone w podejmowanych decyzjach, które dotyczą dzieci.
5. Najlepszy interes dzieci musi stanowić wiodącą zasadę wszystkich działań dotyczących dzieci.
6. Ze względów etycznych i praktycznych należy podjąć takie działania, aby prawa dziecka były respektowane w całym świecie.

Powyższe zasady były podstawą do opracowania głównego dokumentu wydanego przez Radę Europy i dotyczącego praw dziecka. Dokument nosi nazwę „Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci” i został przedstawiony państwom w roku 1996. Polska ratyfikowała tę konwencję w 1997 r.

sażeni są w cenną wiedzę na temat rzeczywistych potrzeb i priorytetów małych użytkowników.

Dziecko ma prawo, jak każdy obywatel, wypowiadać się na tematy z nim związane. Zaliczają się do nich oprócz ogólnie uznawanych (tj. prawo do rozwoju, odpowiedniego standardu życia, wolności od przemocy fizycznej lub psychicznej itp.), również te, które dotyczą otaczającej je przestrzeni⁵. Dzieci bywają ekspertami w wybranych dziedzinach. Są doskonałymi obserwatorami. Potrafią dostrzec szczegóły, które dorosłym umykają. Ponadto są niezwykle kreatywne, a także chętne do tego typu działań. Dlaczego zatem nie uczestniczą w procesie projektowania nowych przestrzeni publicznych? Podstawowym problemem jest odpowiednie spojrzenie na takiego małego obywatela, nie tylko jako na dziecko, ale również po prostu jako na użytkownika o nieco odmiennych poglądach i potrzebach niż dorośli. Kolejną kwestią jest przełamanie barier komunikacyjnych i językowych, czyli znalezienie alternatywnej formy porozumiewania się z dziećmi. Wciąż jeszcze nieliczne doświadczenia pokazują jednak, że jeśli tylko zada się właściwe pytania w odpowiedni sposób, a także umiejętnie obserwuje dzieci, to można uzyskać wiele cennych odpowiedzi, opinii i niezwykle ciekawych pomysłów.

Świat dzieci i dorosłych charakteryzuje się sporą odmiennością i dotyczy to wielu kwestii – od wyobrażeń na temat otaczającej rzeczywistości, języka opisu tejże rzeczywistości, zasobu doświadczeń, wiedzy, po zwyczajnie różny przecież sposób myślenia. Do tego należy również dorzucić specyfikę relacji między dorosłymi a dziećmi, traktowania się wzajemnie stron niejednokrotnie w kategoriach władzy i podporządkowania.

„Moje wymarzone osiedle mieszkaniowe” jako dobry przykład doświadczalny

15 maja 2013 r. naszym doświadczeniem było poprowadzenie warsztatów pt.: „Moje wymarzone osiedle mieszkaniowe” dla dzieci ze szkół podstawowych w Strzelinie⁶. My – doktorantki z Wydziału Architektury (Zakładu Urbanistyki) Politechniki Wrocławskiej nawiązałyśmy współpracę z Panią Burmistrz Miasta i Gminy Strzelin Dorotą Pawnuke w celu umożliwienia dzieciom wyrażenia się poprzez tworzenie modelu makiety – pewnego rodzaju rysunku w 3D (il. 2). Na jego przykładzie utwierdziłyśmy się w przekonaniu co do zasadności stwierdzenia, iż włączanie dzieci w procesy związane z podejmowaniem

reference to issues that they are directly involved with. As part of public participation children can acquire and develop their social or citizen skills and competencies [8]. These projects which take into consideration participation of children's community in forming public spaces also efficiently facilitate the process of getting to know the child's perspective and their scale. Due to this, adults acquire a valuable knowledge about real needs and priorities of small users.

A child has a right, similarly to each other citizen, to make statements on issues connected with children. They include, apart from those generally recognized ones (i.e. the right to develop, to have an appropriate standard of life, to be free from physical or psychological violence etc.), also those referring to the space that surrounds them⁵. Children happen to be experts in chosen fields. They are excellent observers. They are able to notice the details that escape adults. Moreover, they are extremely creative and they are eager to take part in such activities. Why, then, are they not allowed to participate in the process of designing new public spaces? A basic problem is connected with the right attitude towards a small citizen who is not only a child but also simply a user who has slightly different views and needs than adults. Another issue is to get rid of communication and language barriers, i.e. finding an alternative form of communicating with children. Experiences in this scope that we have, however scarce they are, show that if we know how to ask a right question in a right way and if we observe children well, we stand a chance to obtain many valuable answers, opinions and really interesting ideas.

The world of children and adults is characterized by a great diversity which refers to many issues such as imagining the surrounding reality, a language of describing this reality, possessed experiences, knowledge and finally quite another way of thinking. Apart from this, there is a specific nature of relations between children and adults and mutual treatment of parties frequently in terms of authority and subordination.

“My dream housing estate” as a good experimental example

On 15th May 2013 we carried out the workshop entitled “My dream housing estate” for children from primary schools in Strzelin⁶, which was a great experience for us. We – PhD students of the Faculty of Architecture (Institute of Urban Planning) of Wrocław University of Technology started cooperation with Dorota Pawnuke, the Mayor of the

⁵ Art. 31 pkt 1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka oraz do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym. 2. Państwa-Strony będą przestrzegały oraz popierały prawo dziecka do wszechstronnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym oraz będą sprzyjały tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej oraz w zakresie wykorzystania czasu wolnego (http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf).

⁶ Krótka relacja z przebiegu warsztatów znajduje się w lokalnej Telewizji Strzelin: <https://www.youtube.com/watch?v=hIfaAhofdWA> [data dostępu: 16.05.2013].

⁵ Art. 31 item 1. States Parties recognize the right of the child to rest and leisure, to engage in play and recreational activities appropriate to the age of the child and to participate freely in cultural life and the arts. 2. States Parties shall respect and promote the right of the child to participate fully in cultural and artistic life and shall encourage the provision of appropriate and equal opportunities for cultural, artistic, recreational and leisure activity (<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>).

⁶ A short report on the workshops is in the local Strzelin Television: <https://www.youtube.com/watch?v=hIfaAhofdWA> [accessed: 16.05.2013].

II. 2. Konsultacji udziela współorganizatorka warsztatów Anna Andrzejewska (fot. L. Pąchalski)

Fig. 2. Consultations shall be given by co-organizer of the workshop Anna Andrzejewska (photo by L. Pąchalski)

II. 3. Prace nad makietami wymarzonych osiedli mieszkaniowych dzieci w wieku 7–12 lat (fot. L. Pąchalski)

Fig. 3. Work on dream mock-ups of residential estates of children aged 7–12 years (photo by L. Pąchalski)

decyzji w realizowaniu zadań publicznych niesie ze sobą wiele korzyści, nie tylko dla samych dzieci, ale także dla społeczności lokalnych i społeczeństwa ogółem.

Przebieg warsztatów projektowych był zadziwiający. Dzieci początkowo rzucały żywiołowo pomysły, opowiadając, co im się podoba, a co im się nie podoba we współczesnych osiedlach mieszkaniowych. Następnie przystąpiły do sporządzenia makiet w grupach (il. 3). Atmosfera sprzyjała integracji. Dzieci, mimo odczuwanej spontanicznej rywalizacji, potrafiły się wspierać, pomagać sobie, czy nawet pożyczać materiały.

Myślenie i postrzeganie przez młodego człowieka nie są uwarunkowane nabytymi schematami. Tworzy on intuicyjnie, według swoich realnych potrzeb, marzeń czy też nieograniczonej wyobraźni. Dorosłych projektantów ogranicza w największym stopniu ekonomia. Jest to bardzo istotny aspekt projektowania. Jednakże poza ekonomią w bardzo dużym stopniu dorośli poruszają się po utartych ścieżkach. Bardzo rzadko wglębiają się w postrzeganie świata przez dzieci. Praca z dziećmi pokazała, że twórca czy projektant, aby dobrze zagospodarować przestrzeń, powinien w swojej dorosłości zachować dziecięcą wrażliwość. Analizując wykonane prace, można śmiało stwierdzić, że współpraca pomiędzy dorosłymi i dziećmi może zaowocować połączeniem ekonomii z marzeniami.

Dorośli, oglądając zaprojektowane przez dzieci osiedla, przyznają (czasem z melancholią), że dobrze mieć wokół dużo zieleni, dobrze mieć plac zabaw, boisko czy park – wreszcie dobrze mieszkać w uporządkowanym otoczeniu, gdzie nie panuje chaos, a przestrzeń jest przyjazna dla człowieka. Ekonomia nie powinna być jedynym czynnikiem warunkującym przestrzeń. Marzenia nie muszą być drogie. Ładne osiedle nie musi być droższe od brzydkiego. Człowiek kształtuje swoje otoczenie według własnych potrzeb.

Antoine de Saint-Exupéry w swojej książce dla dorosłych dzieci napisał, że wszyscy dorośli byli najpierw dziećmi, acz niewielu z nich o tym pamięta. *Dorośli lubią cyfry [...] Jeśli powiecie dorosłym: „Dowodem, że Mały Książę istniał, jest to, że był prześliczny, że się śmiał i że*

City and Municipality of Strzelin in order to give children an opportunity to express themselves by means of creating a mock-up model – a certain kind of a drawing in 3D (Fig. 2). This example confirmed our beliefs as to the validity of the opinion that we should allow children to take part in the decision making process of implementing public tasks as it brings many benefits not only for children themselves but also for local communities and the society in general.

The course of the design workshops was amazing. Initially, children came up with ideas spontaneously telling what they liked and what they did not like in modern housing estates. Then they started to make mock-ups in groups (Fig. 3). The atmosphere encouraged the integration. Children, in spite of feeling spontaneous rivalry, were able to support, help or even lend materials to one another.

A young man's thinking and perception are not conditioned by acquired schemes. He or she creates intuitively and according to their own real needs, dreams or unlimited imagination. Adult designers are limited by economy to the greatest extent. It is a very important aspect of designing. But apart from economy adults move to a large degree along a beaten track. They very rarely penetrate into the children's perception of the world. Cooperation with children showed that creators or designers in order to develop the space well should retain children's sensitivity in their adulthood. Analysing the works which were performed, we can safely say that cooperation between adults and children may result in a combination of economics and dreams.

Adults, when looking at estates designed by children, admit that (sometimes with melancholy) it is good to have a lot of green around and it is good to have a playground, a playing field or a park – finally, it is good to live in an ordered environment where there is no chaos and the space is friendly to man. Economics should not be the only factor determining the space. Dreams do not have to be expensive. A nice housing estate does not need be more expensive than an ugly one. People shape their environment according to their own needs.

Antoine de Saint-Exupéry in his book for adult children wrote that all adults were children first, though few of them remember that. *Adults like numbers [...] If you were*

Il. 4. Zwycięska grupa dzieci z klas I-III (fot. L. Pąchalski)

Fig. 4. The winning group of children in classes I-III (photo by L. Pąchalski)

Il. 5. Zwycięska grupa dzieci z klas IV-VI (fot. L. Pąchalski)

Fig. 5. The winning group of children in classes IV-VI (photo by L. Pąchalski)

żądał baranka. Gdy się chce baranka, to dowód, że się istnieje” – wruszą ramionami i będą was uważali za dziecko! Ale jeżeli im powiecie: „Przybył z planety B-612” będą przekonani i dadzą wam spokój ze swoimi pytaniami. Oni są już tacy. Nie trzeba im tego brać za złe. Dzieci powinny być pobłażliwe dla dorosłych [9, s. 17].

Podsumowanie

Warsztaty okazały się niebywałym sukcesem. Stworzone przez dzieci makiety charakteryzowały się różnorodnością i pomysłowością. Spośród 12 grup wyłoniono jedną zwycięską grupę dzieci z klas młodszych (il. 4) i jedną zwycięską grupę dzieci z klas starszych (il. 5). Ponadto dwie prace otrzymały wyróżnienia. Dzieci na przykładzie własnoręcznie stworzonych makiet pokazały, w jak różny i niesamowicie trafny sposób postrzegają przestrzeń, w której się znajdują. Wady otoczenia próbowały skutecznie niwelować, a zalety eksponować. Potwierdziło się, że dzieci dostrzegają obszary problemowe i szukają najbardziej optymalnych, przyjaznych człowiekowi rozwiązań (il. 6). Zwracają uwagę na miejsca niebezpieczne, a także doskonale znają swoje potrzeby dotyczące przestrzeni. Są znawcami swojej okolicy. Nie lubią wybetonowanej przestrzeni, lubią przestrzeń zieloną. Mają tendencję do poszukiwań i zadawania pytań. Powszechnie wiadomo, iż dopóki nie sformulujemy pytania, nie uda nam się znaleźć na nie odpowiedzi.

Stephen Hawking w jednej ze swoich książek tak napisał o badaniu wszechświata: *Jak dotąd, naukowcy byli najczęściej zbyt zajęci rozwijaniem teorii mówiących o tym, jaki jest wszechświat, by zajmować się pytaniem dla czego istnieje. Z drugiej strony, filozofowie, których specjalnością jest stawianie pytań dla czego, nie byli w stanie nadążyć za rozwojem nauki* [10, s. 162]. Powyższe stwierdzenie można również odnieść do sytuacji tworzenia przestrzeni miejskiej spośród społeczności lokalnych. Sylwetkę naukowców odzwierciedlają dorośli, a filozofów – właśnie dzieci.

Okazuje się, iż organizowanie wywiadu wśród społeczności lokalnych, w tym także wśród dzieci, może przyczynić się do tworzenia przestrzeni publicznych przy-

to say to the grown-ups: “The proof that the little prince existed is that he was charming, that he laughed, and that he was looking for a sheep. If anybody wants a sheep, that is a proof that he exists”. And what good would it do to tell them that? They would shrug their shoulders, and treat you like a child. But if you said to them: “The planet he came from is Asteroid B-612”, then they would be convinced, and leave you in peace from their questions. They are like that. One must not hold it against them. Children should always show great forbearance toward grown-up people [9, p. 17; <http://www.odaha.com/antoine-de-saint-exupery/maly-princ/the-little-prince>].

Summary

The workshops proved to be an unprecedented success. Mock-ups created by children were characterized by diversity and ingenuity. Out of 12 groups one winning group of children from younger grades was selected (Fig. 4) and one winning group of children from higher grades (Fig. 5). Moreover, two mock-ups received awards. On the example of hand-created mock-ups children showed a completely different and incredibly accurate way of perceiving the space they are in. They effectively tried to reduce disadvantages of the surroundings and exhibit their advantages. It was confirmed that children perceive problem areas and look for the most optimal and man-friendly solutions (Fig. 6). They pay attention to dangerous places and they perfectly know their needs as regards the space. They are experts in their surroundings. They do not like paved concrete surfaces but they like green spaces. They have a tendency to ask questions and look for solutions. It is well known that until we formulate a question, we will fail to find an answer to it.

In one of his books Stephen Hawking writes about studying the universe in the following way: *Up to now, most scientists have been too occupied with the development of new theories that describe what the universe is to ask the question why. On the other hand, the people whose business it is to ask why, the philosophers, have not been able to keep up with the advance of scientific theories* [10, p. 162]. The above statement may be also

Il. 6. Efekt końcowy warsztatów – przykładowe makiety – różnorodne, ale mające cechy wspólne wynikające z podobnych potrzeb dzieci (fot. A. Andrzejewska i L. Pąchalski)

Fig. 6. The end result of workshops – sample mock-ups – different, but having common characteristics resulting from the similar needs of children (photo by A. Andrzejewska and L. Pąchalski)

jaznych również najmłodszym ich użytkownikom. Dzieci są doskonałymi psychologami i społecznikami. Cechuje je prostota i pomysłowość w wyrażaniu chęci i myśli. Są niezwykle twórcze. Ponadto swoją żywiołowością są w stanie zachęcić niejednego projektanta do chociażby spróbowania stworzenia rzeczy pozornie wydających się „PRAWIE” niemożliwymi⁷.

referred to the situation of creating the urban space among local communities. Scientists are reflected in adults, whereas philosophers – just in children.

It turns out that making surveys among local communities, including children, may contribute to the creation of public spaces which are friendly to their youngest users as well. Children are excellent psychologists and social activists. They are characterized by simplicity and ingenuity in expressing wishes and thoughts. They are unusually creative. Moreover, by being spontaneous they are able to encourage many a designer at least to try to create things which seemingly appear “ALMOST” impossible⁷.

Translated by
Bogusław Setkowicz

⁷ Krótkie sprawozdanie z warsztatów w wiadomościach PWr na łamach e-pryzmatu: <http://www.pryzmat.pwr.edu.pl/SitePages/wiadomosci.aspx?i=130> [data dostępu: 20.05.2013].

⁷ A brief report on the workshops on the news in PWr e-pryzmat: <http://www.pryzmat.pwr.edu.pl/SitePages/wiadomosci.aspx?i=130> [accessed: 20.05.2013].

Bibliografia/References

- [1] Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009.
- [2] Andrzejewska A., Łuczak M., Szumilas A., *Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią miejską*, [w:] R. Masztalski (red.), *Homo naturalis. Człowiek, przyroda, przestrzeń w myśl rozwoju zrównoważonego*, Oficyna Wydawnicza PWr, Wrocław 2010, 71.
- [3] Dylewski R., *Żywiołowa suburbanizacja w świetle raportu Komisji Europejskiej i wnioski dla Polski*, „Człowiek i Środowisko” 2007, 31(1–2), 123.

- [4] Schneider-Skalska G., *Funkcje i formy przestrzeni społecznej*, „Środowisko Mieszkanio-we” 2012, nr 10, 6–10.
- [5] Kajdanek K., *Suburbanizacja po polsku*, Wydawnictwo NOMOS, Kraków 2012.
- [6] Stokłuska E., *Udecide – budżet partycypacyjny z udziałem dzieci w Newcastle (Wielka Brytania)*, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych STOCZNIA, 2005.
- [7] Kamiński J., *Działania artystyczne jako sposób rozmowy o przestrzeni*, [w:] G. Kondrasiuk (red.), „Kultura Enter” – Almanach. *Koncepty miejskie 2008–2012*, Warsztaty Kultury&Centrum Kultury w Lublinie, Lublin 2012, 32–35.
- [8] Brzozowska-Brywczyńska M., *Partycypacja publiczna dzieci*, „Analizy i Opinie” 2013, nr 4 specjalny, 1–26.
- [9] Saint-Exupéry A. de, *Mały Książę*, Siedmioróg, Wrocław 1997.
- [10] Hawking S., *Krótką historia czasu. Od wielkiego wybuchu do czarnych dziur*, przekład P. Amsterdamski, Zysk i S-ka, Warszawa 2007.

Streszczenie

Przestrzenie publiczne są projektowane i tworzone przez ludzi i dla ludzi. Ich odbiorcami są społeczności różnych grup wiekowych. Które zatem grupy powinny być brane pod uwagę przy ich projektowaniu i kto powinien być zaangażowany w sam proces planowania? Odpowiedź nasuwa się oczywista – że wszystkie i że każdy. Jednak jak jest w rzeczywistości? Praktyka pokazuje, że o otaczającej nas przestrzeni głównie decydują dorośli. Tak jak mają prawo głosowania w kwestiach politycznych, tak również zazwyczaj są brani pod uwagę w kwestiach społecznych, przestrzennych i każdych innych. A przecież planowanie przestrzenne jest obszarem partycypacji publicznej, czyli dotyczącej każdego, nawet najmłodszego obywatela.

Niniejszy artykuł porusza problem praw dzieci, ich realnych możliwości wyrażania zdania na temat przestrzeni, w której żyją. Ponadto udowadnia, na przykładzie relacji z przeprowadzonych warsztatów urbanistycznych dla dzieci w wieku 7–12 lat pt.: „Moje wymarzone osiedle mieszkaniowe”, a także innych przykładów z kraju i z zagranicy, iż włączanie dzieci w procesy związane z podejmowaniem decyzji w realizowaniu zadań publicznych niesie ze sobą wiele korzyści, zarówno społecznych, jak i przestrzennych.

Słowa kluczowe: planowanie przestrzenne, partycypacja, dziecko, miasto, przestrzeń publiczna

Abstract

The public spaces are designed and created by the people and for the people. Their customers are people in different age groups. Therefore, which groups should be taken into account in their design, and who should be involved in the planning process itself? The answer is obvious – everyone. But how is it in the reality? Practice shows that the topic of the surrounding space is primarily determined by adults. So, as they have the right to vote in political issues they are also usually taken into account in the social, spatial, and all other matters. But spatial planning is an area of public participation, i.e. for everybody, even the youngest citizen.

This article discusses the problem of children's rights, their real opportunities to express opinions on the area in which they live. Moreover it demonstrates by the example of relations within the workshops for urban children aged 7–12 years, entitled “My dream residential complex” and other examples from the country and abroad, that the inclusion of children in the processes of decision making in the implementation of public tasks brings with it many benefits, both social and spatial.

Key words: urban planning, participation, child, city, public space

Sanie Saamów, Finnmark
(fot. E. Cisek)

Saami sleigh, Finnmark
(photo by E. Cisek)